

ДУШАНКА М. ЈОВОВИЋ¹
УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ С ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

УТИЦАЈ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ НА ПРОМЕНУ ИНТЕРПРЕТАЦИЈЕ РЕГИОНАЛНОГ РАСТА И РАЗВОЈА²

АПСТРАКТ. Под утицајем глобализације променио се приступ факторима привредног раста на свим нивоима, почев од локалног, преко националног, до међународног. Афирмацијом нових информационо-комуникационих технологија, и посебно развојем умрежености и дислоциране производње, значај простора као фактора регионалног раста и развоја се значајно смањио. Збиле су се радикалне промене, почев од самог поимања региона, његове неодвојивости од географског простора и заједнице у њему, до поимања региона у смислу ентитета, који се темељи на комуникацији изван географског простора. На значају добијају фактори привредног раста развоја, карактеристични за привређивање у економији, темељеној на знању и иновацијама. Привредни раст и развој региона све се изразитије везује за локалне услове који омогућавају високе нивое иновативности и конкурентности. Развијени региони су се током последњих двадесетак година окретали производним процесима који су подразумевали мању употребу једноставног рада, природних и енергетских ресурса по јединици финалне производње, уз растуће коришћење нових научних открића и употребу све софистициранијег физичког капитала.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: глобализација, регион, интерпретација привредног раста и развоја региона, привредни раст и развој, растући приноси, територијални капитал.

¹ dusanka.jovovic@pr.ac.rs

² Рад је примљен 12. октобра 2015, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 25. децембра 2015.

УВОД

Далеко најважније обележје светске привреде у претходних двадесетак година представља растућа глобализација производње и финансија. Економска глобализација је неповратан процес интеграција тржишта и земаља, незабележен по свом интензитету у историји људске цивилизације.

Процес глобализације одликују процеси интеграције и динамизације. Први означава јачање међузависности између појединих делова света а други интензивирање процеса интеграције земаља и региона (Јововић, 2007, стр. 31). Поред осталог, процес глобализације допринео је квалитетно другачијој интерпретацији већине економских феномена. По страни нису остала ни објашњења кључних фактора привредног раста и развоја земаља и региона, схваћених било као економских заједница већег броја држава, или као делова појединих земаља.

У овом раду под појмом регион подразумева се део државе. Дакле, реч је о географском подручју мањем од националне територије у којем се оно налази. Најчешће се област региона не поклапа с административним границама, будући да његово појмовно одређење понајвише зависи од природе проблема који се истражује.

Регионални развој означава процес увећања вредности производње и промене структуре привреде на датом постору. Политика привредног раста и развоја региона има за циљ да реализује два темељна, али у основи противуречна задатка: раст ефикасности националне економије, с једне, и уравнотежени развој појединих њених делова, с друге стране (Carello, 2009).

Посматрајући простор региона као аутономан производни фактор, генератор статичких и динамичких предности на њему лоцираних производних субјеката, и пратећи манифестационе ефекте феномена економске глобализације, циљ истраживања у овом раду је одређен као објашњење промене интерпретације кључних фактора привредног раста и развоја региона у коренито измењеним условима привређивања, у годинама с краја претходног и с почетка овога века. Овако дефинисани циљ истраживања, поред уочавања промена у реалној сфери економског живота региона, подразумевао је уважавање измењеног приступа у теоријској експликацији категорије растућих приноса, односно растуће економије обима, што је значило напуштање неокласич-

ног модела потпуне тржишне конкуренције и третмана тржишта као свемоћног инструмента успостављања економске равнотеже.

У раду се: а) експлицира феномен глобализације са акцентом на његов утицај на својеврсно „сажимање” простора у планетарним релацијама; б) сагледава немогућност традиционалног (кејнзијанског и неокласичног) приступа да на задовољавајући начин објасни кључне детерминанте регионалног раста и развоја у економији, вођеној знањем и иновацијама и в) апострофирају основни правци измењене интерпретације регионалног раста и развоја, условљених процесом глобализације и третману категорије растућих приноса у теорији ендогеног раста током претходних двадесетак година.

УНИВЕРЗАЛНИ КАРАКТЕР ФЕНОМЕНА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Термин глобализација води порекло од латинског назива *globus*. Њиме се описују појаве које се односе на процесе уједначавања услова пословања и основних погледа на друштвене, политичке, технолошке и економске токове на планетарном нивоу. Често се изразом глобализација означава прелаз у нову епоху друштвеног и економског развоја са дометима који се заснивају на све импозантнијим научним и технолошким достигнућима.

„[...] глобализација представља многоаспектни процес установљавања универзалних веза, укључујући практично све аспекте друштвеног живота од економске до духовне сфере, укључујући културу, образовање, језик, вредности и у својој укупности представљају основне атрибуте глобалне цивилизације, па се свет приказује као глобално 'светско' друштво” (Марковић, 2010, стр.12).

Енциклопедија Британика глобализацију одређује као процес који укључује интеграцију економија, култура, државних политика и политичких покрета широм света (*Encyclopedia Britannica*, 2002). Дакле, ради се о феномену који у области развојне макроекономије намеће квалитетно измењен поглед на факторе и стратегије привредног развоја земаља и региона.

Ставови аналитичара, по питању настанка глобализације, веома су различити. Постоје истраживачи који полазе од става да глобализација није нова појава. Уочавају постојање историје глобализације од средине XIX века (Манделбаум 2004, стр. 257), док

други иду још даље у историју, разликујући пет фаза њеног развоја, од којих је прва смештена у раном XV веку (Roberstson 1992, стр. 58–59). Холанђанин Јан Арт Шолте констатује како „глобализација нема историјски почетак” и излаже њену трофазну периодизацију, при чему прва фаза обухвата време до XIX века (2009, стр. 86). Бжежински указује да би се силуете глобализације могле назирати у току последњих осамсто година када је „дошло до почетне неодређене свести о присуству удаљених ’других’, прво помоћу експедиција и мапирања некада непознатих подручја, а потом посредством колонизације и великих миграција” (2013, стр. 14).

„Глобализација је несумњиво процес који траје вековима. То је процес повезан са капиталистичком модернизацијом и експанзијом капиталистичког система и односа производње који су наставили да буду неки од детерминишућих чинилаца и нашег друштвеног тренутка. Ипак, у савременој епохи постоје и значајне новине. Нове технологије мењају природу рада и стварају нове обрасце коришћења слободног времена, укључујући хиперреалност сајберпростора, нову виртуелну реалност и нове облике информација” (Келнер, 2003, стр. 69).

Супротно, друга група истраживача сматра да је глобализација процес савремености, који започиње као „пад совјетског комунизма” 1989. године (Гиденс у Хатон, Гиденс 2003, стр. 12).

У погледу временског одређења наставка овог процеса, што је уско повезано и са схватањем значења самог појма, могућа су два становишта: шире и уже. Према ширем глобализација започиње са првим облицима груписања људи. „У том смислу, читава људска историја јесте дисконтинуиран, али прогресиван, пут од појединачног ка глобалном” (Шуваковић, 2010, стр. 131). Према ужем становишту, у коме овај појам чешће користи већина оних који о њему пишу, глобализација се односи на процес повезивања људи широм Планете на „уједињавање Човечанства” (Р. Лукић) и то углавном последњих пола века, најинтезивније у последње две и по деценије. Дакле, уколико настојимо да дамо уже одређење овог појма чије би се значење везивало за друштвени процес глобализације који се одвијао уназад пола века, и који М. Печулић исправно назива „турбоглобализацијом” (Шуваковић, 2013, стр. 1050), глобализација јесте друштвени процес међусобног повезивања људи (значи: појединачна, група, организација, предузећа, компанија, тржишта, друштва) на планетарном нивоу, који је омогућен, пре свега, огромним научним и технич-

ко-технолошким процесом оствареним у савременом свету, друштвено-политичким променама до којих је у свету дошло нарочито падом Берлинског зида и претензијама транснационалних компанија којима су национална тржишта постала скучена (Шуваковић 2009, стр. 469–470).

Глобализација има, на одређени начин, своју самосталност и манифестационо се испољава кроз процес растуће економске повезаности, глобализације културе и образовања светске менаџерске буржоазије – транснационалне буржоаске класе (Марковић, 2010. стр.12).

По Гиденсу глобализација представља „интензификацију друштвених односа на светском плану, која повезује удаљена места на такав начин да локална збивања уобличавају догађаји који су се одиграли километрима далеко и супротно” (Гиденс, 1998, стр. 69). Дејвид Хелд каже да глобализација представља процес трансформације просторне организације друштвених односа и трансакција, детерминисаних њиховим квантитетом, интензитетом, брзином и учинком стварајући транснационалне токове и мреже деловања (Held, McGrew, Glodblatt & Perraton, 1999). На овим позицијама је Дон Тапскот, по коме глобализација води дe-територијализацији трговања, развоју умрежености тржишних субјеката и очигледну технолошку и производну супериорност транснационалних корпорација као кључних економских субјеката у новонасталим условима економског битисања (Tapskot, Ticol & Lowy, 2000). Роберт Робертсон сматра да глобализација представља компресију света и интензификацију свести света као целине, односно она репрезентује конкретну глобалну међузависност и свест о глобалној целини у двадесетом веку (Robertson, 1992). Сличног је мишљења и Ватерс за кога глобализација означава друштвене процесе у којима ишчежавају географска ограничења на друштвена и културна збивања и у којем људи све више постају свесни тога (Waters, 1995). Џорџ Сорос процес глобализације везује за развој глобалних финансијских тржишта, раст транснационалних корпорација и њихову све већу доминацију над националним економијама (Soros, 2000, стр. 13). Владимир Вулетић је мишљења да глобализација представља процес интензификације различитих друштвених активности у оквиру многоструких мрежа односа на прекограничном нивоу (Вулетић, 2005, стр. 23).

Светска привреда се трансформише у привредни организам, који обједињује јединствена подела рада, светска производно-

-продајна структура, глобални финансијски систем и све израженија умреженост на планетарном нивоу (Печујлић, 2002). Размештај производних капацитета, структуру инвестиција, производне и продајне капацитете одређују економски најмоћнији субјекти привређивања, по правилу транснационалне корпорације, уважавајући притом глобалну привредну коњунтуру.

У условима глобализације економске активности попримају супратериторијалну димензију, што за последицу има нагло ширење економских трансакција по читавој замљиној кугли размештених локација у „реалном времену”. Брза дифузија транснационалних, производних, финансијских и трговинских мрежа имала је за последицу њихов продор у националне територијалне границе које се све мање поклапају са националним економским простором. Услед тога, капацитет државе за регулацију глобалних економских токова почиње да еродира.

Експанзија транснационалних привредних али и политичких актера, међу којима својим значајем на себе скрећу пажњу транснационалне корпорације, глобалне финансијске организације, као и многобројне невладине организације које су деловале у правцу стварања нових облика глобалне политике. Анализирајући овај моменат у развоју савременог друштва Дејвид Хелд луцидно примећује да економска глобализација доводи до краја дуго егзистирајућег „светог тројства” – територијалности, суверенитета и моћи (Held & McGrew, 1999).

КОНВЕНЦИОНАЛНА (КЕЈНСИЈАНСКА И НЕОКЛАСИЧНА) ИНТЕРПРЕТАЦИЈА РЕГИОНАЛНОГ РАСТА И РАЗВОЈА

Зачуђује чињеница да је тек однедавно простору поклоњена пуна пажња у економској теорији. Почев од половине двадесетог века, аналитичари су посвећивали већи део своје пажње и напора на утврђивање количине ресурса који ће се употребити у различите сврхе (кејнсијанци), или питања у вези са оптималном локацијом расположивих фактора производње на локалном нивоу (неокласичари).

Кејнсијанске политике регионалног раста и развоја акцентују значај тражње за привредни раст и развој региона. Међутим, унутрашња тражња није релевантна за покретање привредног

раста региона, чак и у кратком року, с обзиром на изражену унутар-регионалну интеграцију и континуирано растућу међународну поделу рада. Са друге стране, раст националне тражње је сигурно релевантнији моменат од унутрашњих перформанси региона (Samagni, 2009).

Раст међународне тражње, посебно у неким областима производње, може бити веома повољан за развој региона, посебно у високо специјализованим производним секторима са великом тражњом. Овај однос може функционисати добро у првој апроксимацији и у кратком року; у прецизној перспективи и у дужем року, не постоји неопходан разлог зашто би различити региони имали једнаке користи услед укупне или секторске експанзије међународне тражње. Бродоградња, текстилна као и аутомобилска индустрија су дуго времена третиране као споро-растуће гране производње, али то није спречило појаву успешних регионалних и националних целина, као што су Тоскана, Јужна Кореја или Јапан, да расту брзо (Samagni, 2009).

Интерпретација привредног раста и развоја региона данас је далеко селективнијег карактера. Раст се разликује дуж путања раста појединих региона чинећи мозаик различитих развојних могућности. Овај феномен захтева строжије захтеве и селективније интерпретације могућих путања раста различитих региона. Могуће је да истраживачи постају захтевнији у погледу одређених интерпретација путања привредног раста и развоја региона, и осетљивији на доследност потребну да би се креирале одговарајуће стратегије привредног раста за сваку територију (Samagni, 2009).

У савременим условима привређивања ова констатација је ојачана новим кључним аргументом: у контексту глобализације и стварања широких и самосталних валутних подручја, региони морају бринути о конкурентности њихових производних система, посебно због чињенице да не постоје никакви спонтани, тј. аутоматски механизми који ће компензовати ниску стопу раста продуктивности. Девалвација националне валуте није опција у случају региона; флексибилност односа зарада и цена није довољна да врати једном нарушену равнотежу, будући да зараде нису одређене на регионалном нивоу. Према међународној и унутар-регионалној теорији размене, региони се не надмећу међусобно на основу Рикардових принципа компаративних предности – који гарантују одређену улогу сваком региону у међународној подели рада, већ по основу Смитових принципа

апсолутних предности, чија је логика слична Портеровом концепту конкурентне предности нација (Samagni, 2009). Ово упућује на став да стратегије привредног раста и развоја региона морају да се ослањају на локалне ресурсе, и њихово што потпуније искоришћавање тзв. територијалног капитала (Samagni, 2009).

Поруке неокласичара су да привредни раст региона представља резултат повећања количине и квалитета рада, увећања физичког капитала, као и подизања технолошког нивоа производње, властитим истраживачкоразвојним активностима или трансфером знања и технологије. Мање иновативни региони са неразвијеним образовним системом, имају умереније стопе привредног раста у поређењу са регионима које одликују напреднији територијални системи иновација, компетентнији образовни систем, итд. (Atkinson & Ezell, 2012).

Неокласична објашњења физиологије привредног раста региона полазе од претпоставки испољавања константне економије обима, понашања привредних субјеката сходно ценама успостављеним на перфектно конкурентним тржиштима, одсуствовања екстерналија, постојања егзогених технолошких промена. Она, такође, апстрахују могући утицај институционалних фактора и занемарују потенцијално подстицајну улогу јавног менаџмента на генерисање привредног раста одређених територија (Kurz & Salvadori, 2001).

Прихватањем претпоставке по којој постоје растући приноси и непотпуна тржишна конкуренција од стране теоретичара нове, односно ендогене теорије раста, дошло се до значајног теоријског искорака у тумачењу механизма генерисања привредног раста и развоја региона, односно до одговора на питање због чега економски актери настоје да буду у близини. Најкраће, одговор је био да предузећа настоје да буду у близини великих тржишта, односно да буду на местима у којима се налази велики број потрошача и потенцијално заинтересованих радника. Укратко, резултат ових понашања је концентрација производње у простору.

Закаснило разматрање простора од стране економиста образлаже се бројним разлозима (Carelo, 2009). Прво, неокласична школа је заговарала временску анализу привредног развоја, негирајући значај варијабле простора, често у циљу поједностављивања третмана. Друго, третирање простора у економској анализи, посебно у динамичком приступу, веома компликује процес истраживања. Аналитички алати, доскора доступни економистима, нису могли да се примене истовремено на временску и

просторну динамичност, нити су били у могућности да се изборе са нелинеарношћу феномена попут агломерација или близине економије. Треће, укључивање варијабле 'простора' захтева одбацивање поједностављујућих хипотеза константних приноса и савршене конкуренције. Према логици тржишта подељеног између произвођача, предузећа међусобно не конкуришу са свим осталим фирмама, већ само са њима најближим. Просторна удаљеност је, такође, баријера уласку која намеће систем монополистичке конкуренције – који је такође тек у скороје време аналитички формализован у моделима регионалног раста.

ПРОМЕНА ПРИСТУПА ФАКТОРИМА ПРИВРЕДНОГ РАСТА И РАЗВОЈА РЕГИОНА

При самом крају двадесетог века, добрим делом као последица процеса глобализације, дошло је до својеврсне промене интерпретације привредног раста и развоја региона не само у економски водећим, већ и у земљама у развоју. Наиме, појавио се читав низ нових теоријских концепата регионалног раста. Најпознатији је био концепт тзв. нове економске географије. Такође, пажњу завређују већи број фактора привредног раста и развоја региона који се темеље на иновационим активностима привредних субјеката.

Концепт нове економске географије означава једну од могућих апликација законитости растућих приноса на обим у области регионалне (просторне) економије (Krugman, 1990; 1995). Идеја о постојању растуће економије обима допринела је афирмацији концепта несавршене конкуренције, формализује растуће приносе, објашњава генезу и узроке концентрације производње и људи на одређеном простору. Она на концептуално нови начин објашњава савремену регионалну економију, примењујући приступ и резултате који су заједнички за нову теорију раста и нову трговину (Capello, 2009).

Апострофирање иновација и иновативности као кључног извора привредног раста и развоја региона среће се у концептима који носе различите називе: „нови индустријски простори”, „индустријски кластери”, „иновациони кластери”, „иновативни мљеи”, „самоучећи региони”, „регионални иновациони системи” итд. Неки аутори ове називе обједињују општим термином „те-

риторијални иновациони системи” (Cheshire & Malecki, 2005; Puljiz, 2009; Цветановић & Младеновић, 2015). Привредни раст се темељи на регионалној концентрацији иновационих фирми које континуирано улажу у развој нових производа и нових процеса.

У литератури о привредном расту и развоју региона највише се писало о кластерима као организационој форми просторних иновационих система. У мање развијеним регионима, промоција кластера се темељи на јефтиној радној снази, производњи на темељу обилних природних ресурса и услова, итд. Супротно, у економски развијенијим регионима, афирмација кластера преважно се базира на високој технологији, специјализацији и томе слично (Armstrong, 1995).

Кластери и пословна клима, по једном броју истраживача, представљају основну предност неког региона, наглашавајући да глобализација води ка смањењу конкурентских предности темељених на ценама фактора, а да стимулативност пословног амбијента постаје најзначајнија предност. У том контексту, процес глобализација је резултат све израженије локализације (Huggins & Davies, 2006).

Функционисање високо технолошких кластера је уско повезано са образовном структуром. Због тога не чуди чињеница што је далеко највећи број иновационих кластера лоцираних у економски најнапреднијим регионима. Механизам кумулативне узрочности делује у правцу увећања економских предности ових подручја, док истовремено глобализацијски процеси повећавају притисак конкуренције, посебно у слабије развијеним регионима.

Афирмација просторних иновационих система нераскидиво је повезана са унапређењем људског капитала. Људски капитал има способности иницирања и подржавања производних активности, раста иновативности и запослености.

Измењена интерпретација привредног раста и развоја региона афирмише категорију друштвеног капитала чији су основни елементи друштвене норме, поверење, реципроцитет (Coleman, 1988; 1994). Ови елементи омогућају људима да остварују синергетски ефекат путем заједничког рада и стварањем најразличитијих пословних партнерстава. Друштвене везе и односи, који су у основи друштвеног капитала отварају могућности за приступ различитим ресурсима. Разноврсни су ресурси који се могу

креирати уз помоћ различитих друштвених веза, то су: информације, идеје, пословне могућности, препоруке, савети, итд.

Мреже су компонента друштвеног живота и оне омогућују актерима да ефикасније приступе реализацији бројних заједничких циљева. Мрежа се може одредити као систем односа и/или контаката који повезују фирме и учеснике и чија садржина може да се односи на материјална добра, информације и технологију. Са аспекта економске активности, мрежа представља скуп односа између фирми и предузетника, која олакшава размену роба, услуга и информација. Појам мреже односи се на трансакције у смислу реципроцитета. Такође, појам мреже обухвата независне релације између учесника и фирми (Vaar, 1988).

У привреди се мреже појављују као неформалне везе (институције) у већ обликованим формалним односима, које допуњују, обogaћују и јачају постојеће везе и односе. Најзначајније карактеристике мреже у привреди односе се на поверење, одговорност и тачност.

Дифузија иновација и знања, флексибилна организација производње и урбани и институционални развој генеришу раст ефикасности и квалитет кључних перформанси производног система. Сваки од ових механизма делује повратно на раст ефикасности акумулације капитала, стимулишући испољавање економије обима, различитих екстерналија и смањење трансакционих трошкова, доприносећи тиме расту продуктивности и увећању стопе приноса појединих региона (Vazquez Barquero, 2002, 16–17).

УНАПРЕЂЕЊЕ КОНКУРЕНТНОСТИ – КЉУЧНИ АСПЕКТ ПРОМЕЊЕНЕ ИНТЕРПРЕТАЦИЈЕ РЕГИОНАЛНОГ РАСТА И РАЗВОЈА У ЕПОХИ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Регионална конкурентност је нови феномен у економској науци. Разматра се тек крајем XX и почетком XXI века, што у временском погледу у потпуности коинцидира са променом интерпретације привредног раста и развоја региона. Истраживања у овој области су на високом нивоу и у великом обиму заступљена у високо развијеним земљама, док их у земљама у развоју скоро и нема (Kitson, Martin & Tiler, 2004; 2008). У најелементарнијем смислу, има се у виду способност региона да осигура привредни раст

током времена, укључујући способност привлачења и задржавања продуктивног капитала и компетентних људских ресурса те да буде иновативан у широком смислу речи. Једна од најмање оспораваних, јесте дефиниција Европске комисије (1999) по којој конкурентност региона говори о његовој способности да произведе робу и услуге који задовољавају међународне тржишне критеријуме, док у исто време одржава висок и одржив ниво прихода. Другим речима, конкурентност региона је његова способност да производи, док је истовремено изложен спољној конкуренцији, уз релативно високе нивое дохотка и запослености.

Регионална конкурентност темељи се на идентификацији и јачању јединствене комбинације специфичних ресурса које регион поседује. Ово упућује да се концепт конкурентности не бави само продуктивношћу, већ и тржишним структурама и институционалним аранжманима (Porter, 1990; 1992). Дакле, регион може да се одликује висококонкурентним фирмама, али ако оне стварају релативно ниску додату вредност по запосленом, готово да није могуће говорити о конкурентном региону. То значи да је категорија регионалне конкурентности далеко сложенији феномен у поређењу са продуктивношћу рада.

У литератури се срећу бројни приступи разврставања кључних фактора конкурентности региона. Један од њих наводи следеће факторе регионалне конкурентности: економска структура, иновације, регионална приступачност, обученост радне снаге, социјална структура, центри одлучивања, регионални идентитет (Lengyel, 2004). Атлас регионалне конкурентности оперише са седам кључних променљивих: економске перформансе, запосленост и тржиште рада, образовање запослених, иновације, телекомуникациона мрежа, транспорт и интернационализација (Eurochambers, 2007).

Неки аутори праве дистинкцију између статичких и динамичких фактора конкурентности региона. Први су извор статичке конкурентске предности региона и односе се на географске предиспозиције простора који обухвата регион. Други представљају извор динамичке конкурентске предности региона, односно они нису резултат природно-географске релевантности конкретног региона, већ се стичу временом. Њих стварају и унапређују фирме и регионалне институције. Региони које карактеришу развијеност и заступљеност већег броја различитих фактора (људски капитал, кластерску организацију, снажне институције, повољну географску локацију, развијену инфраструктуру) имају и

бољу конкурентску позицију. Дакле, конкурентност региона се базира на кумулативном резултату оствареном на основу егзистенције фактора ендогене природе којим он располаже (Huggins, 2009).

ЗАКЉУЧАК У годинама последње деценије двадесетог века дошло је до промене интерпретације регионалног раста и развоја, не само у економски водећим већ и у земљама у развоју. Дотадашње, конвенционалне (кејнсијанске и неокласичне) интерпретације регионалног раста и развоја, почеле су да уступају место новим експликацијама, објашњењима у чијој се основи налазило јачање ендогених потенцијала региона. Постоји слагање у теорији да је феномен глобализације њихов врло респектибилан покретач.

Нови приступ у сагледавању фактора привредног раста и развоја ставља акценат на унапређења конкурентности. Интензитет привредног раста и квалитет привредног развоја региона резултат је његових унутрашњих снага, и компетентности политике локалног развоја, а све мање резултат снага које делују изван њега. Нова интерпретација регионалног раста и развоја апострофира важност мрежа и снага које покрећу иновације и процес стварања и ширења знања. Она мења кључне претпоставке кејнсијанске и неокласичне постулате привредног раста и развоја региона и доприноси бољем разумевању регионалне стварности у времену глобализације, као својеврсне компресије времена и простора током претходних двадесетак година.

- ЛИТЕРАТУРА** Armstrong, H. (1995). Convergence among regions of the European Union, 1950–1990. *Papers in Regional Science* 74, pp. 143–152.
- Atkinson, R., & Ezell, S. (2012). *Innovation Economics - The Race For Global Advantage*. Yale: Yale University Press.
- Бжежински, З. (2013). *Америка - Кина и судбина свећа*. Београд: Факултет безбедности Универзитета у Београду, Албатрос Плус.
- Vazquez Barquero, A. (2002). *Endogenous Development Networking, innovation, institutions and cities*. London: Routledge.
- Гиденс, Е. (1998). *Послегице модерности*. Београд: Филип Вишњић.
- Encyclopedia Britannica* (2002).
- Eurochambres (2007). Position Paper, Review of the EU Emissions Trading System.

- Јововић, Д. (2007). *Економске димензије глобализације*. Косовска Митровица.
- Келнер, Д. (2003). „Глобализација и постмодерни заокрет”. У: Вулетић, В. (прир.), *Глобализација – мит или реалност*. Београд, Завод за уџбенике и наставна средства.
- Kitson, M., Martin, R., & Tyler, P. (2004). Regional Competitiveness: An Elusive yet Key Concept? *Regional Studies*, 38. 9, pp. 991–999.
- Kitson, M., Martin, R., & Tyler, P. (2008). *The Regional Competitiveness Debate*, Programme on regional innovation. Cambridge: The Cambridge MIT Institute.
- Krugman, P. (1990). *The Age of Diminished Expectations*. Cambridge: MIT Press.
- Krugman P. (1995). *Development, Geography and Economic Theory*. Cambridge: MIT Press.
- Kurz, D., & Salvadori, N. (2001). Theories of economic growth: old and new. In: Salvadori, N. (ed) *The Theory of Economic Growth: a 'Classical' Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Lengyel, I. (2004). The pyramid model: enhancing regional competitiveness in Hungary. *Acta Oeconomica*, 54 (3). 323–342.
- Лукић, Р. (1957). *Друшћивене промене у XX веку*. Београд: ИП Рад.
- Марковић, Д. Ж. (2010). *Глобалистика и криза глобалне економије*. Београд: Графипроф.
- Манделбаум, М., *Идеје које су освојиле свет: мир, демократија и слободна тржишћа у двадесет и првом веку*. Београд: Филип Вишњић, 2004.
- Печујлић, М. (2002). *Глобализација – два лица света*. Београд: Гутенбергова галаксија.
- Porter, M. (1990). *The competitive advantage of nations*. London: MacMillan Press.
- Porter, M. (1992). *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. London: PA Consulting Group.
- Puljiz, J. (2009). *Ћимbenici regionalng razvoja i regionalnih nejednakosti u Republici Hrvatskoj* (doktorska disertacija). Split: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Splitu.
- Robertson, R. (1992). *Globalization – Social Theory and Global Culture*, London: Sage.
- Soros, G. (2000). *Open Society: Reforming Global Capitalism*. New York: Public Affairs.
- Tapskot, D., Ticol, D., & Lowy, A. (2002). *Digital Capital*. London: Nicholas Brealey Publishing.

- Held, D., McGrew, A., Glodblatt, D., & Perraton, J. (1999). *Global Transformations – Politics, Economics and Culture*. Cambridge: Polity Press.
- Held, D., & McGrew, T. (eds) (1999). *Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate*. Cambridge: Polity Press.
- Huggins, R. (2009). Regional Benchmarking in a Global Context: Knowledge, Competitiveness, and Economic Development, *Economic Development*, vol. 23, no. 4, 275–293.
- Camagni, R. (2009). Territorial capital and regional development. In: Capello, R. Nijkamp, (eds) *Handbook of Regional Growth and Development Theories*, UK: Edward Elgar Cheltenham.
- Capello, R., & Nijkamp, P. (eds) (2009). *Handbook of Regional Growth and Development Theories*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Coleman, J. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, 94/Supplement, pp. 95–120.
- Coleman, J. (1994). *Foundations of Social Theory*. Press, Cambridge, MA.
- Cheshire, P., & Malecki E. (2005). Growth, Development and Innovation: a look backward and forward, *Papers in Regional Science*, 83, pp. 249–267.
- Цветановић, С. и Младеновић, И. (2015). *Економија калитетала и финансирање развоја*. Ниш: сопствено издање.
- Шолте, Ј. А. (2009). *Глобализација – критички увод*. Подгорица: ЦИД.
- Шуваковић, У. (2010). „Национално васпитање – пут усвајања и глобалних и националних вредности”. У: С. Денић (ур.), *Могућности националног васпитања у време глобализације*. Врање: Учитељски факултет.
- Шуваковић, У. (2009). „Свет у променама: политичко насиље и глобална еколошка криза”. *Ecologica*, 16(55).
- Шуваковић, У. (2013). „Глобализација 'Нови светски поредак' и последице транзиције на Западном Балкану”. У: Владимир Вулетић, Јован Ђирић, Урош Шуваковић (ур.), *Глобализација и десуверенизација* (стр. 1047–1058). Косовска Митровица: Филозофски факултет.
- Waters, M. (1995). *Globalization*, Routledge.

DUŠANKA M. JOVOVIĆ

UNIVERSITY OF PRIŠTINA WITH TEMPORARY HEAD-OFFICE
IN KOSOVSKA MITROVICA, FACULTY OF LAW

SUMMARY

THE IMPACT OF GLOBALIZATION ON THE INTERPRETATION OF REGIONAL
GROWTH AND DEVELOPMENT

In the last decade of the twentieth century, there was a change of interpretation of regional growth and development, not only in economically developed countries but also countries in development. The previous, conventional (Keynesian and neoclassical) interpretations of regional growth and development began to give way to new explications, explanations based on the strengthening of enogenic potentials of the region. There is an agreement in theory that the phenomenon of globalization is a key factor in those changes.

The new approach to the factors of economic growth and development focuses on improving competitiveness. The intensity of economic growth and the quality of economic development of a region is the result of internal forces, and the competence of the local development policy, and less the result of forces that act outside of it. This new interpretation of regional growth and development emphasizes the importance of networks and forces that drive innovation, and the process of creation and dissemination of knowledge. It changes the key assumptions of the Keynesian and neoclassical postulates of economic growth and development in regions and contribute to a better understanding of the regional reality in the era of globalization, as a kind of compression of time and space over the past twenty years.

KEY WORDS: globalization, region, interpretation of regional economic growth and development, growth, increasing taxes, local capital.